

А.С. Поспелов

*Інститут Військово-Морських Сил Національного університету
«Одеська морська академія», Одеса*

ВЕРТОЛІТНА АВІАЦІЯ ІРАКСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В БОРОТЬБІ З МОРЬСЬКИМИ ЦІЛЯМИ ПІД ЧАС ІРАНО-ІРАКСЬКОЇ ВІЙНИ 1980-1988 рр.

В роботі поданий аналіз бойового застосування ескадрильї іракських вертольотів SA-321GV «Super Frelon» в боротьбі з морськими цілями під час Ірано-іракської війни 1980-1988 рр. Наведені принципи використання вертольотів та їх головної зброї – протикорабельних ракет АМ.39 «Exocet» для боротьби з судноплаством супротивника. Зазначена результативність комплексу вертоліт-ракета.

Ключові слова: *Ірано-іракська війна, вертоліт, протикорабельна ракета, торгівельне суднопластво, військово-морські сили, військово-повітряні сили, бойова ефективність, бойовий досвід.*

Вступ

Ірано-іракська війна (22 вересня 1980 р. – 20 серпня 1988 р.) виявилась найбільш тривалим міждержавним конфліктом ХХ сторіччя. За характером військових дій вона являла собою дивний «мікс» одночасно маневрової війни з'єднань та об'єднань збройних сил сторін з застосуванням сучасної бойової техніки від автобронетанкової до балістичних ракет оперативного-тактичного призначення й глухої позиційної оборони стратегічного рівня з елементами її прориву шляхом застосування примітивної тактики «живих хвиль». Втім, авіаційна складова цієї війни, в плані техніки, характеризувалася наявністю у обох сторін сучасних засобів ведення бойових дій.

Однією з ключових складових застосування авіації стала її боротьба проти морських цілей над акваторією Перської затоки. Це диктувалося виключно економічною необхідністю, оскільки обидві держави отримували ліву частину своїх валютних надходжень шляхом експорту нафти морським танкерним шляхом. В свою чергу, майже все необхідне для ведення війни Іракська Республіка та Ісламська Республіка Іран (ІРІ) отримували з-за кордону знов таки, шляхом перевезення на морських транспортних суднах. В цьому аспекті, враховуючи об'єктивну слабкість протиборчих флотів (іракський – фактично катерний, прибережний; іранський – не чисельний і відносно малобоездатний, через постійну нестачу боєприпасів та запасних частин) єдиним засобом надійної боротьби на морських шляхах і комунікацій противника стала авіація.

Найбільший інтерес для історичного аналізу і можливо практичного застосування в бойовій підготовці сучасних Повітряних Сил України та Морської авіації Військово-Морських Сил України має

досвід бойових дій саме авіації Іракської Республіки по наступним причинам:

– основа її бойового складу являла собою літаки та вертольоти радянського виробництва (як по суті і в Україні);

– інших засобів надійно захистити власне узбережжя і порушити іранські морські комунікації ніж авіація у Іраку не було (враховуючи вкрай слабкий бойовий склад Військово-Морських Сил України після анексії Криму і приблизно аналогічні просторові і комунікаційні характеристики Чорноморського ТВД у порівнянні з акваторією Перської затоки, Україна знаходиться приблизно в аналогічній ситуації);

– ВПС Іраку вкрай масово застосовували для ураження морських цілей різноманітні види керованої (перш за все ракетної) зброї по морських цілях класу «торгівельне судно» та «нафтовидобувна платформа». Враховуючи те, що саме це основа сучасних систем комунікацій та інфраструктури морських ТВД, в тому числі й басейну Чорного моря, особливо його північно-західної частини, цей досвід слід ретельно вивчити;

– ВПС Іраку вперше в історії війн масово застосовували в бойових діях над морем вертольоти, оснащені керованими протикорабельними ракетами, досягнув при цьому значних успіхів. У боротьбі з торгівельним судноплаством супротивника це виявилось доволі ефективним компонентом боротьби на морі, досвід чого може бути корисним і для Збройних Сил України.

Основна частина

Напередодні Ірано-іракської війни, Іракська республіка морської авіації не мала. Для країни, морське узбережжя котрої мало довжину усього 58 км і

було вкрай зрізане та заболочено дельтою річки Шатт-ель-Араб (значна її частина проходила і по території Ірану також), виявилось важко створити навіть і класичний військовий флот. В першу чергу, через доволі обмежені фізичною і політичною географією можливості по створенню берегової інфраструктури, насамперед військово-морських баз. Так, головна ВМБ країни Басра, знаходилась в 90 км від Перської затоки на Шатт-ель-Арабі, ВМБ Фао, на однойменному півострові мала вкрай малий причальний фонд і загалом, цей порт будувався як нафтоекспортний в першу чергу. Єдине виключення становила ВМБ Умм-Каср, однак вихід з нею в акваторію Перської затоки проходив по фарватерах навколо островів Бубіян та Варба, які належали та контролювалися Кувейтом.

До другої половини 1970-х рр. таке становище не впливало кардинально на безпеку Іракської республіки в першу чергу через слабкість ВМС як Кувейту (тільки патрульні та десантні катери), так і шахського Ірану. Наявність у складі ВМС Іраку бригади ракетних катерів радянського виробництва проєктів 205Э та 205ЭР з міцними протикорабельними ракетами П-15 та П-15У забезпечувало Багдаду якісні переваги на морі як над Ель-Кувейтом, так і над Тегераном.

Однак в середині 1970-х рр. шахський уряд прийняв амбіційну і масштабну програму модернізації власних ВМС. В 1976-1977 рр. були ухвалені контракти на будівництво в США, Франції, Великобританії, ФРН та Нідерландах бойових кораблів новітніх проєктів (загалом передбачалося ввести до 1983 р. у бойовий склад ВМС Ірану 2 легких авіаносця, 9 дизель-електричних підводних човнів, до 10 ескадрених міноносців і до 12 фрегатів з керованою ракетною зброєю, а також 12 великих ракетних катерів), через що тільки загальний ракетний залп іранського флоту становив би 244 ПКР, проти 32 у ВМС Іраку. Більше того, ВМС Ірану отримували можливість діяти по всій акваторії Перської та Оманської затоки Аравійського моря, тоді як ВМС Іраку – лише в межах максимум 200 миль в північній частині першого.

Намагаючись парувати різко зростаючу якісну перевагу ВМС Ірану, іракський уряд в 1977 р. ухвалив масштабний контракт зі Францією на придбання авіаційної техніки з новітньою керованою ракетною зброєю для боротьби з малорозмірними цілями, в тому числі і з новітніми кораблями й катерами ВМС Ірану. Згідно контракту Багдад закуповував 36 тактичних винищувачів «Mirage F.1» (32 одномісних «Mirage F.1EQ-1/2» й 4 навчально-бойових «Mirage F.1BQ-1») та 16 вертольотів SA-321H/GV «Super Frelon». З останніх 14 одиниць увійшли у склад 7-ї вертолітної авіаційної бригади з аеродромом базування в ВМБ Умм-Каср, яка складалася з двох еска-

дрилій – транспортної (6 вертольотів SA-321H (ще 2 аналогічних машини увійшли у склад авіатранспортної бригади ВПС Іраку)) й ударної (8 вертольотів SA-321GV). Останні були оснащені прицільною РЛС Omera ORB 31WAS (Omera ORB-31M), з дальністю виявлення рухомої цілі на водному просторі з ефективною площиною розсіювання 1000 м² на відстані в 50 морських миль. В якості озброєння ударні «Супер Фрелони» несли дві ПКР AM.39 «Exocet» (аналогічне озброєння мали й 16 «Mirage F.1EQ-2»). Загалом то, Ірак до 1980 р. придбав у Франції 50 ПКР AM-39 «Exocet» (дальність польоту 50 км) й 70 керованих ракет з лазерною системою наведення класу «повітря-поверхня» AS-30L (для озброєння всіх 36 «Mirage F.1EQ-1/2 та BQ-1», дальність польоту ракети – 30 км) теоретично оптимізованих для боротьби, в тому числі і з морськими цілями.

Слід зазначити, що курс бойової підготовки з застосуванням новітніх засобів радіолокації та керованої зброї вертолітники 7-ї авіаційної бригади до вересня 1980 р. повністю пройшли. Згідно довоєнних тактичних уявлень, ударні вертольоти SA-321GV «Super Frelon» повинні були діяти шляхом вільного полювання в північній частині Перської затоки. Їх основною функцією повинна бути розвідка саме морських надводних цілей і загоризонтне цілевказання ракетним катерам, береговим ракетним комплексам (іракці намагалися придбати в СРСР протикорабельний береговий ракетний комплекс «Рубеж» з ПКР «Терміт») і, в разі необхідності – наведення за допомогою власного радіолокатора на загони кораблів супротивника ударну авіацію. Боротьба з морським противником вертольотами SA-321GV «Super Frelon» розглядалася як екстраординарна задача, хоча атака поодиноких надводних цілей, в тому числі й послідовним залпом двох бортових ПКР AM-39 «Exocet» на передвоєнних навчаннях і відпрацьовувалася. Однак, в якості таких цілей іракські штабісти та їх французькі радники розглядали виключно бойові кораблі ВМС Ірану.

Ісламська революція, яка відбулася в Ірані в 1978-1979 рр., якісно змінила країну. Замість шахського Ірану виникла Ісламська республіка Іран (ІРІ). Новий уряд майже повністю скасував військові контракти попереднього режиму, а в збройних силах країни пройшли масові скорочення та репресії. По їх результатах ВМС Ірану в чисельності скоротилися з 30 тис. осіб до 20 тис. і фактично стали не боєздатними. Це відразу ж позначилося на бойовій підготовці пілотів 7-ї авіабригади. Якщо раніше передбачалося діяти до найближчого стратегічного орієнтира в Перській затоці – іранського острова і нафтоекспортного порту Харк, що знаходився в 225 км від узбережжя Іраку (тобто використовувати повний радіус дії «Супер Фрелонів» при повному навантаженні), то тепер вертольоти готували для дій на

вдвічі більшу відстань. Задум був в тому, що при стандартному завантаженні машини озброєнням та паливом, її максимальна дальність польоту складала б 650 км. Рахуючи слабкість ВМС ІРІ та наявність на цій дистанції кораблів та транспортів Іракської республіки, а також і можливість французького вертольоту сідати на воду (а по природно-кліматичним умовам простір Перської затоки майже «курорт»), SA-321GV могли дозаправлятися й повертатися на базу. Іншим варіантом, опрацьованим на транспортних SA-321H, було розміщення в десантному відсіку вертольотів двох додаткових баків палива (комфорних), в результаті чого дальність польоту максимальна у протикорабельного «Супер Фрелона» збільшувалась аж до 1020 км. Саме тому бойовий радіус в 500–550 км при виборі оптимального профілю польоту був для вертольотів такого типу повністю досяжним.

Початок бойових дій виявився доволі сприятливим для Багдаду. З 22 вересня по кінець листопада 1980 р. збройні сили Іракської республіки провели кілька наступальних операцій оперативного характеру, частково зв'язаних між собою єдиним, хоча і не до кінця проробленим планом. Результатам їх стало встановлення контролю Іраку над спірними територіями, включаючи взяття двох великих міст ІРІ – Абадана і Хоремшехра (іракці їх утримували до травня 1982 р.), які були чи не найголовнішими нафтоекспортними портами країни. Майже всю «роботу» виконали сухопутні війська та ВПС Іраку і лише 29–30 листопада в північній частині Перської затоки відбувся масштабний морський бій двох протидіючих флотів (ввечері – ракетна дуель катерів, на ранок – атака іракського з'єднання ВПС ІРІ), по результатам якого ВМС ІРІ лишилися одного ракетного катера та кілька було ушкоджено, а ВМС Іракської республіки – ракетного катера та середнього десантного корабля. Цікаво, але остання бойова одиниця загинула при вкрай невдалому співпадінні фізичних обставин, коли корабель розколовся навпіл при близькому розриву 454-кг авіабомби, що навіть теоретично не могло пройти.

Втім, на початку війни збройні сили Іракської республіки повністю оволоділи ініціативою і до кінця листопада 1980 р. офіційно виконали задачі, які перед ним ставило вище керівництво країни, а саме – захопили всі спірні ділянки території сусіда, паралізувавши його нафтовий експорт. Щоправда, лідери ІРІ оголосили війну з Іраком, якого на міжнародному рівні вимагали визнати агресором, «священною обороною» призивали населення чинити запеклий опір і активно використовували релігійну ідеологічну обробку особового складу. Все це дало свої результати – подальше просування іракської армії у глиб території ІРІ, через неочікувано великі втрати, не мало сенсу, ідеологічні противники ісламського

керівництва, в першу чергу добре підготовлені офіцери авіації та флоту, стали вкрай якісно виконувати свій громадянський і військовий обов'язок.

Втім, на той момент головною задачею ВПС Іракської республіки над морем стала боротьба саме з іранським танкерним судноплавством (напередодні війни, екіпажі всіх бойових літаків та вертольотів (окрім ескадрильї SA-321GV), готувалися наносити удари по наземних цілях та вести повітряні бої, що і мало місце в реаліях вересня-листопада 1980 р. Розуміючи, що основа економіки ІРІ (98% всіх валютних надходжень на вересень 1980 р.) – країни яка після Ісламської революції 1978–1979 рр. опинилася в міжнародній ізоляції – видобуток та експорт морським шляхом сирої нафти, ВПС та ВМС Іраку здійснили спробу зірвати її. Географічно район виходу іранських танкерів, після захоплення портів Абадан та Хоремшехр, залишався розташованим в північній частині Перської затоки. Іранці почали грузити свої танкери на рейдах інших портопунктів, розташованих південніше і особливо у нафтодобувних платформах біля острова Харк (225 км на південь від узбережжя Іраку). Задіяні в цих операціях були як багатотоннажні танкери, так і різноманітні рейдові й каботажні плавзасоби. По об'єктивних причинах, забезпечити всьому цьому танкерному флоту надійну охорону і захист ні ВМС ні ВПС ІРІ були не здатні. Цією обставиною і вирішило скористатися командування 7-ї іракської дивізії 2-го армійського корпусу (штаб в м. Басра) – тобто Військоморські сили Іракської республіки, які в той час носили саме таку незвичну назву.

Враховуючи те, що кількість потенційних морських цілей миттєво зросла, а район їх діяльності знаходився в прямокутнику обмеженого береговою лінією Іраку, північного Ірану та на схід від узбережжя Кувейту (приблизно 600 на 650 км, з центром на о. Харк), а політична ситуація в цьому районі для Іраку складалася вкрай сприятливо – суден третій країн там фактично не було (як тоді вважалося в Багдаді), вже в листопаді 1980 р. керівництво Іракської республіки вперше в історії війн оголошує так звану «Зону війни». В ній її збройні сили можуть топити будь яку ціль без попередження і обмежень.

Цікаво, але визначення саме такої по географії «зони війни» було напряму пов'язано з радіусом дії вертольотів SA-321GV «Super Frelon», які іракське командування стало розглядати як свою головну ударну силу в війні на морі (практично всі літаки були задіяні в війні над сушею, а кораблі та катери маленького військового флоту Іракської республіки, через обмеженість боекомплекту переорієнтували на виконання «спеціальних завдань»). Ставка саме на ударні «Супер Фрелони» (про що нижче) виявилась цілком виправданою, що змусило іракців оператив-но, за допомогою французьких спеціалістів модерні-

зувати у цей варіант до 1984 р. інші 8 вертольотів SA-321H, які закуповувалися в пошуково-рятувальному та військово-транспортному варіантах.

Майже до 1983 р. основні цілі для SA-321GV «Super Frelon» знаходились приблизно на відстані 150 км від узбережжя Іраку і являли собою різноманітні торгівельні, в першу чергу наливні судна, які йшли без будь якої охорони. Через це, пілоти 7-ї авіабригади використовували доволі просту тактику.

Варіант 1. Наведення по отриманим даним. Ударний вертоліт піднімався у повітря і на крейсерській швидкості в 240 км на годину, на оптимальній висоті (в районі 1000–1900 метрів) та по найкоротшому маршруту виходив в зону пуску ПКР з максимальної відстані. Потім власною РЛС Omega ORB 31WAS, в залежності від її розмірів її зони виявлення проводився один чи два пуски AM-39 «Exocet». Вся місія займала не більше півтори години.

Варіант 2. «Вільне полювання». SA-321GV «Super Frelon» стартувавши перед світанком йшов в визначений квадрат «зони війни» на крейсерській швидкості та по оптимальному маршруту й висоті. Прибувши в зону, машина піднімалася до статичної висоти – 3000 м і почала працювати бортовою РЛС. При цьому бортова радіоапаратура працювала лише на прийом. Для збільшення ефективності виявлення цілей, в екіпаж вводилося додатково 2–3 спостерігача. Вони через ілюмінатори, за допомогою біноклів споглядали поверхню Перської затоки. Маршрут польоту в зоні – «вісімка» в двох варіантах: годинному та двогодинному. При виявленні й класифікації цілей, відбувався пуск ПКР або залпом, або лише однієї, з продовженням патрулювання.

Треба відмітити, що іракські вертольотники через значну вартість і невелику кількість AM.39 «Exocet» активно використовували авіаційні бомби, калібром 454 та 500 кг (відповідно французького та радянського виробництва). Причому таке озброєння, яке розміщали або на кустарно створених пілонах (2 авіабомби), або у вантажному відсіку вертольоту (4 авіабомби) використовували лише в першому варіанті його бойового застосування.

При інформації о вильоті на перехоплення іранських винищувачів відбувалося різке зниження вертольоту до висоти 50–100 метрів (інколи з посадкою на воду й припиненням роботи двигунів). В цілому, ця тактика виявилась виправданою. Лише два рази іранські літаки змогли знищити в повітрі іракські «Супер Фрелони». Перший випадок мав місце 14 лютого 1986 р., коли SA-321GV «Super Frelon» в районі острова Харк вийшов в атаку авіабомбами на іранський танкер і був в той же момент атакований парєю F-4E Phantom II (пуск двох ракет AIM-9B), які летіли з ударною місією по атаці іракської оборони на півострові Фао (через 3 три дні цей півострів був взятий іранцями, що стало їх найзначущою перемогою в ході цієї війни, оскільки повністю відрізало Іракську республіку від моря). Інший епізод вже демонструє не випадок, а майстерність пілота IPI. 24 червня 1987 р. іракський SA-321GV «Super Frelon» був збитий іранським винищувачем-перехоплювачем F-14A «Tomcat» чергою 20-мм бортової гармати.

Цікаво, але теоретично пророблену на передодні війни дозаправку з кораблів і катерів, пілоти «Супер Фрелонів» за війну жодного разу не здійснили. Проте дозаправку з власних нафтовидобувних платформ, в першу чергу «аль-Омасх», іракські «Супер Фрелони» практикували регулярно. Втім, підловити за цією «справою» доволі великий за розмірами й інертний по характеру маневрування вертоліт іранці змогли лише раз. 12 липня 1986 р., після інтенсивного «викручування» від чисельних атак пари іранських F-14A «Tomcat» (усього таких атак було чотири), іракський SA-321GV «Super Frelon» з практично порожніми баками сів на «аль-Омасх». Пілот одного «Томкета» помітив це і при повертанні на базу викликав заміну у вигляді винищувача-бомбардувальника F-4E Phantom II. Прямим попаданням ракети «повітря-поверхня» AGM-65A «Maverick» з телевізійною системою наведення іракський вертоліт був знищений.

Однак в цілому, бойова ефективність SA-321H/GV «Super Frelon» була доволі високою, про що свідчить наступні данні (табл. 1):

Таблиця 1

бойова ефективність SA-321H/GV «Super Frelon»

№ п/п	Дата атаки	Клас морської цілі	Назва (тоннаж, тон)	Приналежність (прапор)	Використана зброя	Результат атаки
1	19.10.1981	С – сухо-груз	«Ал Тайдар» (17747)	Ліберія	2 AM.39	\ – ушкоджений
2	19.10.1981	С	«Мойра» (4084)	Панама	Авіабомба	x – знищений
3	25.10.1981	С	«Раши Вишуамитра» (5248)	Індія	2 AM.39	x
4	25.10.1981	С	«Іран Резван» (10205)	IPI	2 AM.39	x
5	11.01.1982	С	«Сексес» (9412)	Панама	2 AM.39	x

Продовження табл. 1

№ п/п	Дата атаки	Клас морської цілі	Назва (тоннаж, тон)	Приналежність (прапор)	Використана зброя	Результат атаки
6	15.02.1982	Т – танкер	«Мокран» (16015)	ІРІ	2 АМ.39	\
7	31.03.1982	Буксир	«Сатарех» (167)	ІРІ	2 АМ.39	х
8	.05.1982	С	«Іран Вахдат» (14434)	ІРІ	2 АМ.39	\
9	06.06.82	С	«Гуд лак» (20831)	Греція	2 АМ.39	х
10	09.08.1982	С	«Ліціон дах я» (9074)	Греція	2 АМ.39	х
11	09.08.1982	С	«Санбоу банер» (9897)	Південна Корея	2 АМ.39	х
12	04.09.1982	С	«Мар транспортер» (10183)	Туреччина	2 АМ.39	х
13	11.09.1982	Корвет	«Мехран»	ІРІ	1 АМ.39	х
14	Кінець вересня 1982	катер		ІРІ	1 АМ.39	\
15	05.11.1982	С	«Іран Ходжат» (11019)	ІРІ	2 АМ.39	х
16	05.11.1982	С	«Іран Нехзат» (10171)	ІРІ	2 АМ.39	\
17	20.11.1982	Т	«Ширван» (41440)	ІРІ	2 АМ.39	\
18	21.11.1982	Допоміжне судно ВМС	«Рафаелло» (45933)	ІРІ	2 АМ.39	\
19	21.11.1982	С	«Арчана» (10526)	Індія	2 АМ.39	\
20	Кінець листопада 1982	катер		ІРІ	1 АМ.39	\
21	09.12.1982	С	«Ал Тamar» (17226)	Ліберія	2 АМ.39	\
22	18.12.1982	Т	«Скампаунт» (22037)	Греція	2 АМ.39	\
23	18.12.1982	С	«Джамі» (9413)	ІРІ	2 АМ.39	х
24	02.01.1983	С	«Істерн хантер» (9750)	Сінгапур	2 АМ.39	х
25	02.01.1983	С	Орієнт «Горизонт» (15276)	Ліберія	2 АМ.39	х
26	15.05.1983	Т	«Паноушн фейм» (33360)	Панама	2 АМ.39	х
27	24.05.1983	С	«Іран Енгхелаб» (20674)	ІРІ	2 АМ.39	х
28	31.05.1983	С	«Апж Пріті» (10186)	Індія	2 АМ.39	\
29	31.05.1983	С	«Іран Азаді» (20672)	ІРІ	2 АМ.39	\
30	06.1983	С	«Асіл» (19888)	ІРІ	таран	х
31	24.08.1983	С	«Іран рашадат» (10450)	ІРІ	2 АМ.39	х
32	12.10.1983	С	«Іран шахадат» (10171)	ІРІ	2 АМ.39	х
33	31.10.1983	С	«Авра» (9096)	Греція	2 АМ.39	х
34	21.11.1983	С	«Антигоні» (12550)	Панама	1 АМ.39	х
35	08.12.1983	С	«Япетос» (14336)	Ліберія	2 АМ.39	\
36	22.12.1983	С	«Бріз» (9085)	Кіпр	2 АМ.39	\
37	02.01.1984	С	«Іран імамат» (14434)	ІРІ	2 АМ.39	х
38	01.02.1984	С	«Скарос» (10617)	Кіпр	1 АМ.39	\
39	01.02.1984	С	«Сіті оф Ріо» (9425)	Кіпр	2 АМ.39	х
40	01.02.1984	С	«Нептун» (8364)	Кіпр	2 АМ.39	\
41	16.02.1984	С	«Ал Тарік» (8973)	Ліберія	2 АМ.39	\
42	23.02.1984	С	«Аль Тарік» (8973)	Ліберія	2 АМ.39	\
43	01.03.1984	С	«Шармінг» (19210)	Гібралтар	2 АМ.39	х
44	01.03.1984	Т	«Сема Же» (9675)	Туреччина	2 АМ.39	х
45	01.03.1984	С	«Апжамбіка» (10929)	Індія	2 АМ.39	х
46	01.03.1984	С	«Іран ісламі»	ІРІ	2 АМ.39	\
47	29.03.1984	С	«Япетос» (14336)	Ліберія	2 АМ.39	х
48	29.03.1984	С	«Іран дах яр» (12257)	ІРІ	2 АМ.39	\

Закінчення табл. 1

№ п/п	Дата атаки	Клас морської цілі	Назва (тоннаж, тон)	Приналежність (прапор)	Використана зброя	Результат атаки
49	18.05.1984	С	«Файделіті» (15059)	Панама	1 АМ.39	х
50	26.05.1984	С	«Савой даян» (19921)	Ліберія	1 АМ.39	\
51	1.07.1984	С	«Александра Дуо» (13316)	Греція	2 АМ.39	х
52	1.07.1984	С	«Аль Кабір» (16575)	Панама	2 АМ.39 таран	х
53	1.07.1984	С	«Аль Тахір» (22197)	Сінгапур	таран	\
54	1.07.1984	С	«Файф оукс» (21717)	Панама	таран	\
55	1.07.1984	С	«Сітія венчер» (15990)	Панама	таран	\
56	1.07.1984	С	«Ерні» (15178)	Панама	таран	\
57	02.07.1984	С	«Уоджин» (6163)	Південна Корея	2 АМ.39	х
58	12.08.1984	С	«Іран Джавад» (11425)	ІРІ	2 АМ.39	х
59	01.09.1984	С	«Джамі» 10430)	ІРІ	2 АМ.39	\
60	12.09.1984	С	«Гуд уинд» 11525)	Панама	2 АМ.39	х
61	12.09.1984	С	«Адіб» (19999)	ІРІ	2 АМ.39	\
62	25.10.1984	С	«Аніс» (19999)	ІРІ	2 АМ.39	х
63	25.10.1984	С	«Гуд лорд» (9067)	Панама	2 АМ.39	х
64	4.09.1986	Катер бохр		ІРІ	1 АМ.39	\
65	23.12.1986	С	«Ібн Албейтар» (15122)	ІРІ	1 АМ.39	х
66	15.12.1987	С	«Міні М» (13785)	Кіпр	2 АМ.39	\
67	16.12.1987	С	«Міні М» (13785)	Кіпр	2 АМ.39	х

Вертольоти SA-321H/GV «Super Frelon» ВПС Іракської республіки використовувались до кінця Ірано-іракської війни доволі інтенсивно і не тільки в якості ударних, але й транспортних, десантних (в тому числі й для висадки розвідувально-диверсійних груп), пошуково-рятувальних (не тільки над морем, а й над сушею) і розвідувальних машин. За весь період бойових дій ВПС Іракської республіки втратили 8 таких машин (5 по бойовим причинам), втім їх ефективність виявилась доволі значущою. На рахунку цих вертольотів знищення і пошкодження 60 торговельних суден Ірану та інших держав, а також 4 бойових кораблів і катерів ВМС ІРІ, причому один транспорт ІРІ – «Асіл» в червні 1983 р. іракський «Супер Фрелон» знищив тараном.

Найбільшим успіхом вертольотів цього типу можна вважати 1 липня 1984 р., коли пара SA-321H/GV «Super Frelon» з'явилася над групою суховантажних суден під прапорами Греції, Сінгапуру та Панами. Послідовним залпом 4-х ракет АМ.39 відразу ж були атаковані головні «Александра Дуо» (прапор Греції, вибухнув та пішов на дно) та «Аль Кабір» (прапор Панами – отримав суттєве пошкодження). Однак на суднах розпочалася паніка і сінгапурський «Аль Тахір» протаранив і знищив «Аль Кабір», рівно як зіткнулися між собою і отримали суттєві ушкодження інші 3 транспорти під панамським прапором – «Файф оукс», «Сітія венчер», «Ерні».

На 20 серпня 1988 р. – тобто в день закінчення Ірано-іракської війни, ВПС Іракської республіки

мали в своєму бойовому складі 8 вертольотів SA-321GV «Super Frelon».

Висновки

Аналіз бойового застосування вертолітної авіації Іракської республіки у вигляді гелікоптерів SA-321GV «Super Frelon» в бойових діях 1980-1988 рр. над морем демонструє наступне:

1. При слабкості корабельно-катерного складу ВМС Іраку вертольоти SA-321GV «Super Frelon», оснащені двома протикорабельними ракетами АМ.39 «Ехосет» виявились вкрай ефективною заміною класичного флоту в боротьбі на прибережних (однак де-факто для Ісламської Республіки Іран стратегічних) комунікаціях.

2. В першу чергу це стало можливим завдяки якій професійної та морально-політичної підготовки особового складу 7-ї авіабригади й нестандартному мисленню самих пілотів вертольотів та офіцерів відповідних штабів.

3. Масове і успішне застосування SA-321GV «Super Frelon» та ПКР АМ.39 «Ехосет» призвело до появи так званого «ефекту «супер фрелона», коли лише помічання самого гелікоптера чи випущених з нього ракет екіпажами торговельних суден ІРІ та інших країн викликало паніку з доволі неприємними наслідками (зіткнення суден, що йшли у єдиній формації, з трагічними наслідками).

4. Екіпажі іракських SA-321GV «Super Frelon» використовували ПКР АМ.39 «Ехосет» переважно

послідовними, дворакетними залпами. Однак при майже 100 відсотках попадань в цілі, більшість з суховантажних суден та танкерів лишалися лише пошкодженими. Це пов'язано виключно з особливостями АМ.39 «Ехосет», оснащеної доволі міцною напівброньованою бойовою частиною в 165 кг і твердотопливним двигуном, який міг теоретично діяти на додаток вибуху БЧ. Втім, «Екzosети», через особливість аеродинаміки і системи управління цієї ракети влучали у морські цілі лише в борт, на відстані максимум 1.5 метри від ватерлінії. Як наслідок – міцна конструкція корпусів багатотоннажних торговельних суден утримувала удар, тим паче, що приблизно в 40% випадків БЧ «Екzosета» не спрацьовувала (тобто ракета діяла як стандартна болванка). Це ж підтвердив і англо-аргентинський конфлікт за Фолклендські/Мальвінські острови квітня-червня 1982 р., коли з 4-х «Екzosетів», що влучили в британські кораблі (4 травня – 1 ПКР – есмінець «Шеффілд», 25 травня – 2 ПКР – авіатранспорт «Атлантик Ковейер» і 8 червня, коли вже випущена з берегової установки «Екzosет» уразила есмінець «Глеморган»), БЧ вибухнула лише у одній.

5. Ефект використання іракських вертольотів з класичними протикорабельними ракетами був оцінений вже на початку ХХІ ст. і в Ісламській Республіці Іран. Там у 2007 р. вертольоти морської авіації Мі-171 (модифікація відомого Мі-8) отримали на озброєння по 2 ПКР китайського виробництва С-802 «Ноог» (дальність польоту 120 км), яка в свою чергу є модернізованою в КНР версією АМ.39 «Ехосет», оснащеною турбореактивним двигуном і допрацьованою системою наведення. Враховуючи те, що різ-

ні варіації Мі-8 є основою вертолітної авіації ЗСУ, і приймаючи до уваги розробку в нашій державі власної протикорабельної ракети «Нептун», не зайвим була б і розробка відповідного вертолітного ударного протикорабельного комплексу. На час відродження міці корабельно-катерного складу ВМСУ, таке рішення дозволило б нашій державі не тільки б швидко отримати ефективний ударний авіаційний протикорабельний комплекс, оптимізований для Азовського та Північно-причорноморського театрів військових дій, а й з економити відповідні кошти.

Список літератури

1. Глазов С. Уроки «танкерной войны» / С. Глазов // *Морской флот.* – 1989. – № 7. – С. 45-48.
2. Доценко В. Флоты в локальных войнах второй половины XX века / В. Доценко. – М. – СПб.: АСТ – Terra Fantastica, 2001. – 509 с.
3. Лямин Ю. Винтокрылые машины Ирана. Часть 1. [Электронный ресурс] / Ю. Лямин. – Режим доступа до ресурсу: <http://imp-navigator.livejournal.com/203683.html>.
4. Поспелов А.С. История военно-морских сил Ирака: строительство, гибель, возрождение. 1937-2013 гг. / А.С. Поспелов. – Саарбрюккен: LAP Lambert Academic Publishing, 2015. – 286 с.
5. Chibin Sh., Tripp Ch. Iran and Iraq war. – London: Croom Helm, 1998. – 262 p.
6. Hiro D. The longest war: the Iran-Iraq military conflict / D. Hiro. – L.: Paladin Craftonbooks, 1990. – 323 p.

Надійшла до редакції 20.04.2017

Рецензент: канд. техн. наук доцент В.В. Сапига, Інститут Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія», Одеса.

ВЕРТОЛЁТНАЯ АВИАЦИЯ ИРАКСКОЙ РЕСПУБЛИКИ В БОРЬБЕ С МОРСКИМИ ЦЕЛЯМИ В ХОДЕ ИРАНО-ИРАКСКОЙ ВОЙНЫ 1980-1988 гг.

А.С. Поспелов

В работе представлен анализ боевого применения эскадрилии иракских вертолетов SA-321GV «Super Frelon» в борьбе с морскими целями во время Ирано-иракской войны 1980-1988 гг. Приведены принципы использования вертолетов и их главного оружия – противокорабельных ракет АМ.39 «Ехосет» в борьбе с судоходством противника. Показана результативность комплекса вертолет-ракета.

Ключевые слова: Ирано-иракская война, вертолет, противокорабельная ракета, торговое судоходство, военно-морские силы, военно-воздушные силы, боевая эффективность, боевой опыт.

HELICOPTERS OF THE IRAQI REPUBLIC OF THE FIGHT AGAINST SEA TARGETS IN THE COURSE OF IRAN-IRAQ WAR 1980-1988

A.S. Pospelov

The paper presents an analysis of the combat use of the squadron of Iraqi SA-321GV "Super Frelon" helicopters in the fight against sea targets during the Iran-Iraq war of 1980-1988. The principles of the use of helicopters and their main weapons - anti-ship missiles AM.39 "Exocet" in the fight against enemy navigation are given. The effectiveness of the helicopter rocket complex is shown.

Keywords: Iran-Iraq war, helicopter, anti-ship missile, commercial shipping, naval forces, air force, combat effectiveness, combat experience.